

ШЕВЧЕНКІВСЬКЕ КРАЄЗНАВСТВО

Тамара ЛИСЕНКО
Галина БЕРКО
Галина ВАСИЛЕНКО
Людмила ОРЕЛ

ШЕВЧЕНКО І ГОРОДИЩИНА

У кожного – своя дорога до Шевченка. У прямому й переносному сенсі. Щодо «прямого»: щоб краще відчутися дух його творчості, важливо помандрувати Кобзаревими життєвими стежками. Важливо побачити те, що ще можливо побачити, доторкнутися, до чого ще можна доторкнутися... Ось про таку мандрівку шевченківськими місцями Городищенського району й ітиметься далі.

Зелена Діброва

*Хранитель курганів – Зелена Діброва,
Тут бажаним гостем завжди був Тарас.
Відчула тепло його сильного слова,
Краса його віршів звучить повсякчас.*

О. Тичко

Тут, у селі Зелена Діброва, від 1823 року і до завершення свого життєвого шляху, жила сестра Тараса Григоровича Шевченка – Катерина Красицька. Саме їй, своїй старшій сестрі, поет зобов'язаний найкращими враженнями від свого важкого дитинства, завдяки їй відчув тепло материнського серця.

Тарас Григорович кровно пов'язаний із Зеленою Дібровою: бував тут не лише в дитинстві, коли втікав від мачухи до любшої сестри поняньчити племінників і попоїсти, а й у своїй молоді та зрілі літа, під час кожного свого приїзду. Бував Тарас Шевченко в Зеленій Діброві в 1845, 1847, 1859 роках. 1845 року він привіз своїй сестрі подарунок: червоний вовняний пояс із зеленими смужками, та ще грошей дав на хату, яку

збудували на Кушнірівці для Якіма Антоновича. Востаннє він приходив до сестри після повернення із заслання, та вже не застав живої. Пішов до племінниці Федори (її синові Мартину було на той час років 8-9), але вдома застав лиш дітлашню, дорослі були на панщині. Тарас лишив записку на столі, а під скатерткою 25 карбованців.

Подружжя Красицьких народило дванадцятьох дітей, живими залишилось лише четверо – Яким, Степан, Максим і Федора, їхні ж батьки пішли з життя молодими.

У селі глибоким є коріння Красицьких, що походять від Антона і Катерини, любої сестри й няні Шевченка. Із родини Якіма Красицького походить письменник Дмитро Красицький. Працював він на освітянській ниві, директором першого драмтеатру «Шевченківець», довгий час директором музею «Києво-Печерська лавра». За своє життя написав близько 500 літературознавчих і шевченкознавчих нарисів.

Ще одне відоме ім'я цього роду – Фотій Красицький. Його батько Степан – син Катерини та Антона Красицьких. Це видатний художник початку ХХ ст., чудовий педагог. Своїм живописом Фотій Степанович збагатив скарбницю української національної культури, у його творчому доробку – портрети, сюжетні картини, краєвиди, журнальна графіка, навчальні посібники з малювання.

Зеленодібрівці свято шанують Тараса Шевченка. Його погруддя – перед школою, яка має Шевченкове ім'я.

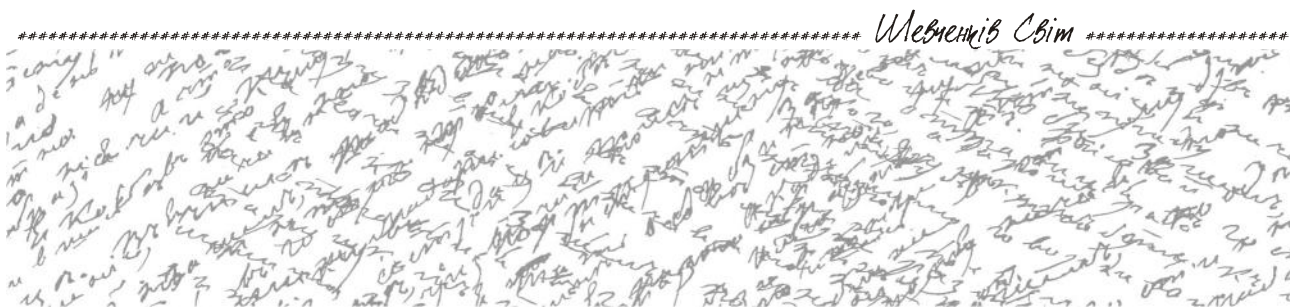
У березневі дні проводять заходи у школі, в бібліотеці, у краєзнавчому музеї. Стало традицією ще від 1964 року покладати квіти до погруддя від козацького коша, триває ця традиція й донині.

На місці садиби Красицьких встановлено пам'ятний знак. Недалеко розташовано могилу Катерини Красицької. 2006 року встановлено пам'ятник любій сестрі Тараса. На могилі покладено надгробний камінь із граніту червоного кольору, барельєф портрета з бронзи. На зворотній стороні напис:

*Боже, спаси,
Суди мене
Ти по своїй волі.
Молюсь, . Господи, внуши їм
Уст моїх глаголи...
А на нижній плиті такий напис:
Красицька Катерина Григорівна
1804-1848
Сестра Т. Г. Шевченка
Автор – скульптор В. В. Димйон*

2010 року встановлено пам'ятник ще одній людині, чия доля переплелася з долею Тараса Шевченка, – П. Г. Лебединцеву. Петро Гаврилович Лебединцев (1819 – 1896 рр.) – український історик, археолог, церковний діяч, журналіст, автор багатьох праць зі стародавньої історії та археології, згодом – і дослідник життєвого і творчого шляху Т. Г. Шевченка. Саме він відслужив панахиду над поетом під час перепоховання його в травні 1861 року в Каневі.

Вільшана. Дівочою стрічкою в'ється через село прадавня річка Вільшанка, несе кришталеві води до Дніпра. Спливають за синьою водою віки, та вільшан-

ські береги добре пам'ятають кожну мить історії, кожного, хто, зупинившись на хвилинку, залишився назавжди на благодатній вільшанській землі та вписав у Книгу Буття місцину, яку відкрив.

Тарас Григорович Шевченко народився при Василеві Васильовичу Енгельгардту, коли у вільшанському маєтку польського духу і польської мови не було й у згадці і коли живі ще були спогади про гайдамаччину, про набіги тридцяти семи кримських татар, про спалення у Вільшаній Данила Кушніра... Ще зовсім малим розлучився він із сестрою Катериною, яка вийшла заміж у Зелену Діброву за селянина Антона Красицького. Вона розповідала, що Тарас не раз прибігав до неї і в Зелену пішки, босий і напівголий, з усякою нечистю в голові, блукаючи від села до села, через що вона називала його «приблудою».

Від 1791 року села Моринці, Керелівка, Будище, Вільшана належали генерал-лейтенантові Василю Васильовичу Енгельгардту, дійсному таємному радникові, сенаторові Російської імперії. До 1827 року поміщик жив у Петербурзі, потім переїхав до Вільшани. Тут був один із його маєтків. Будинок був великий, із високими східцями, обіч яких, за переказами, лежали два камінні леви. Кімнати багато вбрані, з коштовними прикрасами. Вільшанці згадують, що під час революційних подій Енгельгардтові вироби із золота, срібла, порцеляни та кристалу було без жалю кинуте в криницю – пан такий був лихий до людей, що хотілося знищити навіть пам'ять про нього. Мабуть, із тієї ж причини було вщент зруйновано і панський будинок: немає знаку навіть від фундаменту.

1828 року Василь Васильович помер, залишивши села Вільшанського куца у спадок своєму синові Павлові.

Саме тоді період Енгельгардтів кріпак Тарас Шевченко шукав маляра, який би навчив його малювати. Дяк із Хлипнівки, придивившись до хлопця, бачить його здібності, дає згоду на навчання. Одна біда: Тарас – кріпак, негоже тримати поміщицького хлопчика в себе без посвідки. І Шевченко чимчикує до Вільшани, де мешкає Енгельгардтів управитель Дмитренко, просити свідоцтво на проживання у хлипнівського маляра. Дмитренко, розговорившись із хлопчиком і помітивши його меткий розум, замість того, щоб видати посвідку, призначає його кухарчуком на панській кухні. Підліток, що вже уявляв себе учнем маляра, мусить вичищати з плити попіл, носити дрова, воду, мити посуд, виконувати інші вказівки панського кухаря. Часом Тарас, не витримавши, кидав недочищені сковороди і каструлі, покидав пекарню, йшов у сад і там на деревах і куцах розвішував свою колекцію малюнків. За такі відлучки з пекарні не раз отримував лозиною від кухаря. Нарешті управитель зрозумів, що Тарас – не для кухні, тому, випроваджуючи його до панського двору у Вільно, рекомендував його як майбутнього «покойового маляра». Великі пани того часу тримали в себе з власних кріпаків не лише слуг і майстрів, а навіть художників, музик, співаків та акторів. У вільшанському маєтку також був кріпацький оркестр. Та не зважаючи на рекомендацію Дмитренка, Енгельгардт узяв Тараса за покоєвого козачка.

Згодом Тарас Шевченко часто згадував Вільшану у своїх листах і творах. Вільшана – невід'ємна часточка України, її історія – то історія нашої Батьківщини. Тут, як і в усій Україні, просили волі козацькі душі, закипала кров від панської несправедливості: бунтували і повставали вільшанці, гайдамацькі загони наганяли страх на шляхту. «Гомоніла Україна», – писав Тарас Шевченко, вихований

на гайдамацьких бувальщинах свого діда Івана. Справжні історичні події, які сталися у Вільшані під час селянського повстання під назвою Коліївщини, змальовує поет у поемі «Гайдамаки».

Саме Вільшана є початком славного шляху Тараса Шевченка у великий світ звершень і поразок, саме звідси відкрилася йому дорога до Вільно, а потім – до Санкт-Петербурга.

Відомо, що в Петербурзі Т. Г. Шевченко випадково зустрівся зі своїм земляком, художником І. М. Сошенком, який познайомив його з відомим російським художником-живописцем К. П. Брюлловим, російським поетом В. А. Жуковським. Саме з їхньою допомогою Т. Г. Шевченка 1838 року було викуплено в поміщика Енгельгардта з кріпацтва.

Кілька разів приїздив Тарас Григорович у Вільшану – під час своїх подорожей Україною 1843 – 1845, 1845 – 1847, 1859 років.

Вільшанці пишаються тим, що саме Вільшаною прослалися стежки, якими ходив Тарас Шевченко, і ревно бережуть пам'ятні місця: криницю, з якої брав воду Тарас, панський льох. На місці садиби управителя маєтку Енгельгардтів встановлено пам'ятний знак.

21 травня 2014 року у Вільшані відбулася знакова подія – відкриття пам'ятника Тарасові Шевченку. На постаменті зображено молодого художника в накидці та вишитій українській сорочці, у правій руці його – пензель, а в лівій – палітра. Композицію пам'ятника виконала авторська група в складі скульпторів: керівника, голови Національної спілки художників України Володимира Чепелика, скульпторів-авторів Івана Мельничука, Василя Білея та архітекторів-авторів Василя Дмитренка й заслуженого архітектора України, члена Національної спілки архітекторів України Сергія Фурсенка. До Вільшани пам'ятник доправили зі Львова.

Мліїв. У розкішному буянні левад і садів, над тихоплинною річкою Вільшанкою розгорнулося мальовниче село Мліїв.

Це давнє козацьке поселення – батьківщина славної родини Симиренків. Це до них, перших українських цукрозаводчиків, помологів і меценатів, приїхав на гостину після заслання Тарас Шевченко. Збереглося кілька приміщень маєтку, де перебував Кобзар, а також родинна Симиренківська церква.

Влітку 1859 року Тарас Шевченко приїхав до своїх мліївських знайомих. Тоді фірма промисловців-цукрозаводчиків перебувала на вершині розквіту і слави. Спочатку, наприкінці червня, поет заїхав до одного з керівників фірми, Олексія Хропаля, зятя Симиренків. Не застав господаря, пішов до Платона Симиренка. До компанії приєднався і Хропаль. За кілька хвилин Шевченко був з усіма як свій. Однак Тарас поспішав до рідні на Звенигородщину, і його відвідини обмежилися кількома годинами. Господарі взяли з нього слово, що наступного разу Шевченко погостює довше.

За кілька днів він знову приїхав і влаштувався в просторій і затишній господі Хропаля, подарував йому офорт «Приятелі». Вечорами заходили службовці, інженери, робітники заводу. Поет розповідав веселі пригоди, читав свої вірші. Такого художнього читання тут не чули ніколи раніше.

Обідав Шевченко у Платона Симиренка. Потім ішли оглянути завод, майстерні, містечко, училище. Шевченка дуже схвилювало дбайливе ставлення до

людей. Побачивши завод і містечко фірми «Брати Яхненки та Симиренко», вражений Тарас Шевченко обійняв присутнього при цьому Кіндрата Яхненка й промовив розчулено: «Батьку, батьку Кіндрате, що ти тут наробив!» – І на очах його з'явилися сльози.

У Хропаля зеленів прекрасний сад. При заводі були свої садівничі, які вирощували плодові дерева й декоративні рослини. Обіцяли подарувати Шевченкові кращі саджанці, щойно він матиме свою садибу. Коли зайшла мова про те, що в книгарнях давно немає «Кобзаря», поетові запропонували матеріальну підтримку на видання книги. Згодом Платон Симиренко дав поетові 1100 рублів, а Шевченко повернув борг примірниками «Кобзаря». 1860 року побачив світ новий «Кобзар». Це було останнє прижиттєве видання творів Шевченка. Цього разу перебування Шевченка у Млієві тривало 3 дні. Потім він попросив дати коней, щоб поїхати до родичів у Кирилівку і Корсунь.

Т. Г. Шевченко згадував Городищину у багатьох своїх творах. «Вже минули Воронівку, Вербівку, Вільшану...» – це рядки відомої поеми «Гайдамаки», в основу якої покладено історію повстання гайдамаків 1768 року на Правобережній Україні, відомого під назвою Коліївщини. Приводом до нього стали жорстокі релігійні утиски українських селян від польських панів, які хотіли примусити їх прийняти унію і чинили страшні звірства над православними в усій Україні. Жахливим свідченням таких діянь була страта мліївського титаря Данила Кушніра. Сталося це 29 липня 1766 року у Вільшані. Народні перекази про подвижницький учинок Данила Кушніра дійшли й до Т. Г. Шевченка (зокрема від діда Івана, свідка Коліївщини) і глибоко зворушили його. Поет із великою поетичною силою відтворив трагічну постать Кушніра і присвятив йому цілий розділ – «Титар».

Під час приїзду до Черкас нащадок славетного мліївського бізнесового та меценатського роду Тетяна Симиренко, розповідаючи про служіння Симиренків Україні, підкреслювала, що за приклад їм був Данило Кушнір. І щоб увічнити його подвиг, виконуючи волю громади, Симиренки замовили місцевому богомазові ікону, на якій було б зображено Данила Кушніра.

День пам'яті святого мученика Даниїла Мліївського відзначають у Млієві щороку 11 серпня.

Мліївчани свято бережуть пам'ять про Великого Кобзаря.

Його іменем названо одну з вулиць села. Погруддя Т. Г. Шевченка (роботи скульптора К. Терещенка – копія першого пам'ятника поетові на Чернечій горі) встановлено на території Інституту помології ім. Л. П. Симиренка. Музей родини Симиренків, створений за ініціативою академіка М. М. Артеменка, вміщує експозицію про перебування Кобзаря у Млієві, відвідувачам демонструють цінні експонати.

Про відвідини Т. Шевченком Млієва згадує у своїй книзі «Історія села Млієва» Т. М. Курінна, а поет-краєзнавець Микола Борщ присвятив віршовані рядки виходові «Кобзаря» коштом П. Симиренка:

*Він пригорнув надією поета.
Сказав сердечно: «Кошти на це є.
Як влада їх тримає у лабетах,
То наша фірма руку подає...*

Городище. Городище – один із наймальовничіших куточків Черкащини – приваблює численних гостей з усього світу. Наш край має багату історію та неповторну природну красу – високі пагорби, вкриті лісами, сади, пшеничні лани, мальовничі долини, між якими сріблястою стрічкою в’ється річка Вільшанка.

Пам’ятки історії та культури є важливою складовою духовних надбань городищан, його історією. На території району народились, проживали і працювали знані особистості, а також відбувались події, що вплинули на історію не лише краю, а й усієї України.

Доля велета української думки, національного пророка Тараса Григоровича Шевченка тісно пов’язана з Городищем.

Звільнившись від кріпацтва і навчаючись у Санкт-Петербурзькій Академії художеств, він потоваришував із популярним тоді оперним співаком Семеном Гулаком-Артемівським, який був родом із Городища. Тарас Шевченко був другом і великим поціновувачем цієї незвичайної людини, про чий таланти ходили легенди.

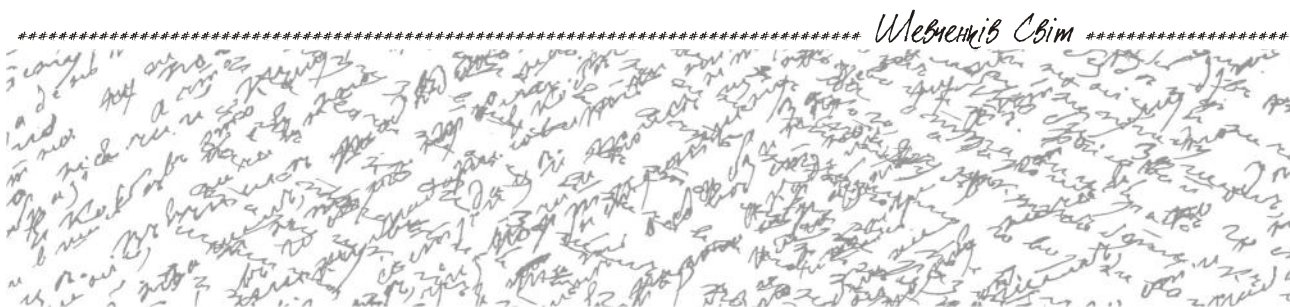
Для С.Гулака-Артемівського прізвище Шевченка було знайомим із дитинства. Родина його батька змалку виховувала Євдокима Савича Шевченка, двоюрідного брата поетового, і тому цілком імовірно, що, дізнавшись від художника Карла Брюллова, що серед його учнів є колишній кріпак з України, який носить знайоме прізвище, С. Гулак-Артемівський забажав познайомитися з ним.

Усі небайдужі до літератури і мистецтва знають про незрадливу, зворушливу дружбу генія слова Тараса Григоровича Шевченка й генія опери Семена Степановича Гулака-Артемівського. Вони були друзями в radoщах і бідах, у злетах і падіннях.... Коли 1843 року Т. Г. Шевченко відвідав Україну, то побував і в нашому місті. Сюди він завітав спеціально для того, аби відвідати матір свого друга. Перебуваючи на засланні, в листі від 1 липня 1852 року писав до С. Гулака-Артемівського: «Чи жива твоя стара мати? Коли здоровує, то низько кланяйся їй...». Семен писав листи йому і підтримував матеріально, коли той «служив» солдатом у Новопетрівському укріпленні й багато хто від нього відвернувся. Повернувшись із заслання, Тарас почувався на гостині у друга, «як у своїй рідній хаті», називав його рідним братом, подарував Семеновій дружині автопортрет із дарчим написом. Композитор віддячив поетові-другу, присвятивши йому пісню у власній обробці «Стоїть явір над водою». Гулак-Артемівський сам виконав її 19 серпня 1858 року у виставі «Москаль-чарівник». Вона стала однією з найулюбленіших поетових...

Після відбуття солдатчини, у червні 1859 року, Тарас Григорович знову завітав у наш край, де в Городищі та Млієві у другій половині XIX століття процвітала торгово-промислова фірма «Брати Яхненки і Симиренко», відома далеко за межами України. Платон Симиренко дав Тарасові Шевченку гроші на видання «Кобзаря».

Т. Г. Шевченко згадував Городищину в багатьох своїх творах. Згадує поет Городище і в поемі «Наймичка», де йдеться про те, як Трохим і Настя знайшли під тинном дитину:

*Бери ж лишень та сповивай...
Ач яке, нівроку!
Неси в хату, а я верхи
Кинусь за кумами
в Городище...*

Городищани горді своєю причетністю до долі Пророка, генія українського народу, великого поета – Тараса Шевченка, пишаються тим, що вони – земляки великого Кобзаря і завжди намагалися вшанувати пам'ять про нього. Цю пам'ять утілюють пам'ятники, музеї та різноманітні шевченківські номінативи.

На території району Т. Г. Шевченкові встановлено 5 пам'ятників і погрудь. Особливою гордістю городищан є пам'ятники, встановлені на території Городищенського РТМО, ЗОШ №1 та Інституту помології ім. Л. П. Симиренка у Млієві, які є копіями першого чавунного пам'ятника поетові, встановленого після його перепоховання на Чернечій горі в Каневі. Модель погруддя виконав скульптор зі Звенигородщини Каленій Терещенко, виготовлено їх у ливарному цеху Городищенського цукрокомбінату. Сам скульптор згадував: «То були буремні роки після революції та громадянської війни. Все зруйновано. А люди так хотіли увічнити пам'ять Кобзаря... І що мені, земляку Тараса, залишалося? Робити, як веліла совість, як дозволяв хист. Старався. Спасибі цукроварам – допомагали». Перший пам'ятник Шевченкові відлили ливарники Городищенської цукроварні. Встановили його 1 липня 1923 року на могилі Т. Г. Шевченка.

На Городищині носить ім'я Т. Г. Шевченка кілька десятків вулиць і провулків. Зокрема, назву Тарасівка має куток у Городищі. Його назва походить від погруддя Тараса Шевченка, яке тут установили 1925 року. Тут була хата-читальня і школа, яку теж називали Тарасівською. Після війни у цій будівлі містилася дитяча лікарня, нині – цех із виготовлення залізобетонних конструкцій. 2001 року пам'ятник перенесли на інший край міста – до центральної районної лікарні. Але назва кутка закріпилася серед городищан.

Від 1 вересня 2001 року в. Городищі діє районна, а від 10 грудня 2001 року – обласна молодіжна громадська організація «Батьківщина Тараса Шевченка», яку очолює журналіст Олег Покась.

